

Suomen Raamattuopisto
25.3.1995

Markku Huttunen

NYKYAJAN LÄNSIMAINEN MAAILMANKATSOMUS JA SEN MUODOSTUMINEN

ESITTELYTEKSTI: Moderni suomalainen ei elä tyhjiössä, vaan hänen ajatteluunsa, käsityksiinsä ja maailmankatsomukseensa vaikuttavat monet tiedostetut ja tiedostamattomat aatevirtaukset. Minkälainen on nykysuomalaisen maailmankatsomus, jos se ei ole kristillinen? Mistä nykyajan länsimainen ajattelu aineksensa ammentaa? Miten suhtaudutaan uskonnollisiin kysymyksiin?

JOHDANTO

Esitykseni **otsikko** tuntuu ainakin kahdessa mielessä liian *kunnianhimoiselta*: (1) On kyseenalaista, *onko* mitään länsimaiseksi maailmankatsomukseksi kutsuttavaa kokonaisuutta olemassa. (2) Maailmankatsomuksen *muodostuminen* on laaja ja mutkikas psykologis-sosiologis-filosofinen prosessi, jota tuskin ehtii edes hipaista lyhyessä esityksessä. Ja kolmanneksi, **esittelytekstiin** liittyen: (3) En ole aatteiden ja ideologioiden erityistuntija, enkä edes seuraa sanoma- ja päivälehtiä. On todennäköistä, että *teillä* on ajantasaisempi aatekartta mielessänne. Viitattakoon tässä yhteydessä myös Jorma Pihkalan eiliseen monisteeseen, jossa käsitellään minunkin esitykseni otsikon kysymyksiä.

MAAILMANKATSOMUKSEN KÄSITTEESTÄ

Mitä maailmankatsomus pitää sisällään, riippuu ilmeisestikin siitä, **mikä se on** - minkälainen kokonaisuus se on. Tässä kohdassa esiintyy jonkin verran kirjavuutta, ehkä sekavuuttakin. Katsotaan aluksi, miten teoreettisen filosofian professori *Ilkka Niiniluoto*, dogmatiikan professori *Miikka Ruokanen* ja amerikkalainen tutkija *James W. Sire* määrittelevät maailmankatsomuksen.

Niiniluoto määrittelee (1994) teoksensa "**Järki, arvot ja välineet**" sivulla 45 seuraavasti:

Maailmankatsomuksella tarkoitetaan enemmän tai vähemmän jäsenneiltyä uskomusten ja arvostusten järjestelmää, jonka osina ovat *maailmankuva* (millainen maailma on?), *tieto-oppi* (miten maailmaa koskevaa tietoa hankitaan ja perustellaan?) ja *arvot* (millainen maailman pitäisi olla? mitkä ovat hyvän elämän tavoitteet?). Uskomukset ja arvostukset yhdessä antavat perustan *elämäntietämiselle*, henkilökohtaiselle käsitykselle elämän tarkoituksesta, omasta paikasta ja tehtävästä maailmassa. [kuvio mukana jaettavissa paperikopioissa]

Ja sivulla 285 samassa teoksessa sanotaan lyhyesti: Maailmankatsomuksella voidaan tarkoittaa ihmisen uskomusten ja arvostusten kokonaisuutta, johon kuuluvat hänen maailmankuvansa, tiedon hankkimista koskevat käsityksensä sekä arvonsa.

Maailmankatsomus on hyvin laaja kokonaisuus. **Maailmankuva** on sen osa. Vuonna 1984 ilmestyneen teoksensa "Tiede, filosofia ja maailmankatsomus" sivulla 86 Niiniluoto tähdentääkin eksplisiittisesti, että maailmankuva ei riitä maailmankatsomukseksi, koska sekä sen perustelemissa että sen hyväksikäytössä toiminnan ohjaamisessa joudutaan menemään sen ulkopuolelle.

Ruokanen lähtee (1993) teoksensa "**Ydinkohdat**" sivulla 15 määrittelyyn seuraavasti: Järjellisenä olentona ihminen kykenee muodostamaan maailmankuvan. **Maailmankuva** on tiedollinen ja arvovapaa käsite. Se sisältää näkemykset maailmankaikkeuden ja elämän synnystä, rakenteesta ja olemistavasta. Maailmankuva on tieteellinen, jos kaikki siihen kuuluvat väitteet ovat tieteellisin menetelmin hankittuja ja perusteltuja sekä samalla maailmanlaajan tiedeyhteisön hyväksymiä. Tavallinen kansalainen omaksuu tieteellisen

maailmankuvan aineksia koulussa sekä opiskelun ja yleisen tiedonvälityksen kautta. Sitten todetaan sivulla 16, että maailmankatsomus (t. elämäkatsomus) on maailmankuvaa laajempi käsite. Maailmankatsomukseen kuuluvat maailmankuvan lisäksi arvot ja uskomukset.

Ruokasen menettely, jossa erotetaan toisistaan maailmankuvaan kuuluvat "näkemykset" ja maailmankatsomukseen kuuluvat "uskomukset", ei ole nykyfilosofiassa järin tavallinen. Yleensä tehdään kuten Niiniluoto edellä, eli puhutaan kokoavasti uskomuksista tai käsityksistä.¹ *Kuvatasolla* ne ovat periaatteessa arvovapaita, kuten Ruokanen ajattelee, ja *katsomustasolla* niissä on mukana arvoväritteinen, normatiivinen komponentti. Näiden uskomusten ja käsitysten **kohteina** ovat esimerkiksi todellisuus, ihminen ja yhteiskunta; puhutaan erilaisista todellisuuskäsityksistä, yhteiskuntakäsityksistä ja ihmiskäsityksistä.

Ruokasen (1993, 26-27) mukaan **ihminen** on olio, jota voidaan tarkastella tieteellisesti ainakin viidestä eri näkökulmasta: Ensinnäkin, ihminen koostuu samalla tavoin alkeishiukkasista, atomeista ja molekyyleistä kuin muutkin fyysiset oliot. Se, mikä osoittautuu todeksi fysikaalisesta todellisuudesta, koskee myös ihmistä. Toiseksi, ihminen on elävistä soluista koostuva biologinen olento, jonka rakennetta ja toimintoja tutkivat mm. biologia ja lääketiede eri oppialoineen. Kolmanneksi, ihminen on kognitiivinen ja emotionaalinen olento, jonka aivot toimintoja ja tunne-elämää psykologia eri oppialoineen ja sovellutuksineen tutkii. Neljänneksi, ihminen on älyllinen, ajattelua ja kieltä käyttävä olento. Filosofia ja kielitiede tutkivat ihmisen ajattelun, kielenkäytön ja tiedonhankinnan mahdollisuuksia ja menetelmiä. Viidenneksi, ihminen on sosiaalinen olento, joka muodostaa erilaisia suhdeverkostoja ja yhteisöjä. Näitä tutkivat sosiologia ja sen eri sovellutukset.

Sitten Ruokanen täsmentää seuraavaan tapaan: **Ihmiskuva** on ihmistä tutkivien tieteiden tuottama kokonaisnäkemys ihmisestä. Ihmiskuva on näin ollen osa tieteellistä maailmankuvaa. **Ihmiskäsitys** sen sijaan perustuu niihin arvostuksiin, katsomuksiin, uskomuksiin tai ideologioihin, jotka ihminen on omaksunut itsestään ja asemastaan maailmassa. Näin ymmärrettynä ihmiskäsitys on osa maailmankatsomusta. Nykyaikana tieteellinen ihmiskuva ja arvoja sisältävä ihmiskäsitys usein sekoittuvat toisiinsa. (mts.)

Palaan kysymykseen maailmankatsomuksen tieteellisyydestä hieman tuonnempana.

James W. Sire määrittelee (1991) teoksensa "**Missä maailmassa?** Maailmankatsomusten perusteet puntarissa" sivulla 14 seuraavasti: Maailmankatsomus on joukko ennakko-otaksumia (oletuksia, jotka voivat olla tosia, osittain tosia tai kokonaan vääriä), joihin pitäydymme (tietoisesti tai alitajuisesti, johdonmukaisesti tai epäjohdonmukaisesti) kysymyksissä maailmamme perustavasta olemuksesta.

Kirjan sivuilla 15-16 on toisentyypinen, pitempi luonnehdinta:

Maailmankatsomuksen voi myös sanoa koostuvan vastauksista seitsemään peruskysymykseen:

1. *Mikä on ensisijainen, "todellinen" todellisuus?* Tähän voimme vastata: Jumala, jumalat tai aineellinen kosmos.
2. *Millainen on ulkoisen, meitä ympäröivän maailman luonne?* Vastauksestamme ilmenee, pidämmekö maailmaa luotuna vai omalakisena, kaoottisena vai järjestyneenä, aineena vai henkenä sekä se, painotammeko subjektiivista, henkilökohtaista suhdettamme maailmaan vai sen objektiivista, meistä erillistä todellisuutta.

¹ Uskomukset tai käsitykset, jotka ovat lisäksi **tosia** ja **perusteltuja**, ovat antiikin kreikkalaisesta filosofiasta periytyvän "standardimääritelmän" mukaan **tieto**a. Näin ajatellaan edelleen valtaosassa filosofista tietoteoriaa.

3. *Mikä on ihminen?* Tähän voimme vastata: äärimmäisen monimutkainen kone, nukkuva jumala, Jumalan kuvaksi luotu persoona, "alaston apina".
4. *Mitä ihmiselle tapahtuu, kun hän kuolee?* Tähän voimme vastata: persoonallisuuden sammuminen, muuntuminen korkeammanasteiseen olotilaan tai poistuminen "tuonpuoleiseen" varjomaiseen olotilaan.
5. *Kuinka on mahdollista tietää mitään?* Joko pidämme itseämme kaikkietävän Jumalan kuvana tai katsomme tietoisuuden ja ajattelukyvyn kehittyneen evoluution myötä.
6. *Kuinka voimme tietää, mikä on oikein ja mikä väärin?* Voimme vastata, että olemme luodut hyvän Jumalan kuvaksi tai että oikea ja väärä määräytyvät ihmisen valinnoista, tai että koko käsitteet ovat saaneet alkunsa yksinkertaisesti pyrkimyksestä kulttuuriseen tai fyysiseen eloonjäämiseen.
7. *Mikä on ihmiskunnan historian tarkoitus?* Tähän voimme vastata: Jumalan tai jumalien tarkoitusten toteuttaminen, paratiisin luominen maan päälle, ihmisten valmistaminen elämään rakastavan, pyhän Jumalan yhteydessä, tai jotakin muuta.

Näihin kysymyksiin annettavien vastausten perusteella Sire erottaa toisistaan **seitsemän** erilaista **maailmankatsomusta**: kristillinen teismi, deismi, naturalismi, nihilismi, eksistentialismi, itämainen panteistinen monismi sekä "uusi aikakausi", *New Age*. Kirjoittaja päätyy puolustamaan kristillistä teismää. Hänen asiantuntemuksensa on selvintä "uuden aikakauden" ja panteistisen monismin käsittelyssä. Naturalismin käsittely on aika pintapuolista.

Yleisemmin ei ole selvää, että maailmankatsomuksia ja niiden aineksia *kannattaisi* jaotella nimenomaan Siren ehdottamalla tavalla. Ehkä on parempi myöntää, että useimpien ihmisten maailmankatsomus ei ole kovin ehjä ja selkeä, vaan sisältää enemmän tai vähemmän hyvin yhteensopivina *monenlaisia virtauksia*. Samalla täytyy tosin kiirehtiä korostamaan, että maailmankatsomuksen *selkeys ja eheys* ovat pitemmän päälle erittäin tavoiteltavia. Kovin epämääräinen maailmankatsomus saattaa huomaamattamme sisältää vastakkaisia elementtejä, ja mikä tahansa sisäisesti ristiriitainen käsitejärjestelmä on yksinkertaisesti väärä, kuten Sire kirjansa sivulla 208 sanoo.

Toisenlainen yritys **luokitella maailmankatsomusten tyyppejä** esiintyy Niiniluodon (1994) kirjan luvussa 13, joka perustuu Humanismin päivillä 1985 pidettyyn alustukseen. [taulukko kopioliitteenä] Ensin Niiniluoto jakaa maailmankatsomukset *rationaalisiin* ja *ei-rationaalisiin*.² Edellisissä uskotaan tiedon ja arvojen järkipäiseen perusteleamiseen, jälkimmäisissä taas vedotaan tunteisiin, tahtoon tai yliluonnolliseen ilmoitukseen. Molempien ryhmien sisällä voidaan edelleen erottaa *pehmeitä* versus *kovia arvoja* kannattavat, ja näin sekä toiminnan *päämäärien* että niiden tavoittelun *keinojen* suhteen. Elämän- ja ihmismyönteiset pehmeät arvot korostavat ihmisoikeuksia ja ihmisten välistä rauhaa, vapautta, ystävyyttä, veljeyttä, solidaarisuutta ja tasa-arvoisuutta. Kovat arvot taas liittyvät esimerkiksi taloudellisiin, ideologisiin, egoistisiin, valtapoliittisiin, kansallisiin tai sotilaallisiin etuihin ja niiden ajamiseen.

Jeesuksen sanoma edustaa Niiniluodon mukaan yhdistelmää ei-rationaalinen-pehmeä-pehmeä; siis sekä päämäärät että keinot olisivat pehmeiden arvojen mukaisia. Kommunismi olisi rationaalinen-pehmeä-kova, eli siis kovia keinoja salliva. Ei-rationaalinen-pehmeä-kova -yhdistelmää edustaisivat esimerkiksi uskonsodat ja inkvisitio.

Niiniluoto myöntää, että pehmeille arvoille on todellista kysyntää, mutta vierastaa samalla pehmeää irrationalismia, koska:

... irrationalismi uskomusten ja arvojen perustana johtaa helposti dogmatismiin, suvaitsemattomuuteen, haluun istuttaa vaikka väkivaltaa käyttäen oma ideologia ja arvomaailma muihin ihmisiin. Jos katsomuksella ei ole rationaalista perustaa, sen

² Rationaalisuus sekoitetaan usein "rationalismiin" jossakin "järjen palvonnan" merkityksessä. Pohjimmaltaan kyse on vain ajattelemisesta ja toimimisesta pätevin perustein, "on the basis of good reasons", siis järjellisydestä, perusteltavuudesta tms.

levittäminen ei voi perustua argumentteihin, vaan muunlaisten keinojen käyttöön. Irrationalismin vaarana on tällöin luisuminen alkuperäisistä pehmeistä arvoistaan ensin koviin menetelmiin ja sitten koviin arvoihin - esimerkkejä tarjoavat noitavainot, uskonsodat, terrorismi, kiihkouskonnolliset poliittiset liikkeet (Khomeini) ja häikäilemättömät diktaattorit (Hitler). (Niiniluoto 1994, 294.)

Niiniluoto kannattaa "pehmeää rationalismia", joka suhtautuu kriittisesti sekä kaikkeen irrationalismiin että kovaan rationalismiin. Kyseessä on "humanismin paras perinne Sokrateesta von Wrightiin".

KRISTILLINEN MAAILMANKATSOMUS?

Luentoni esittelytekstissä on virke: "Millainen on nykysuomalaisen maailmankatsomus, jos se ei ole kristillinen?" Kysymykseen vastaamiseksi täytyisi tietää, mikä on **kristillinen maailmankatsomus**. Tämä ei kenties ole niin selvää, kuin voisi äkkipäätään kuvitella. Voisi jopa ounastella, ettei maailmankatsomuksen kristillisyyks ole ensinkään tärkeää! Miikka Ruokanen painottaa 1993 teoksensa "Ydinkohdat" sivulla 164 voimakkaasti, että:

Usko ei ole samaa kuin "kristillinen maailmankatsomus" tai "kristilliset arvot". Tällainen on kristinuskolle vierasta ideologista uskontoa.

Todellakin! *Olennaista* on, onko ihminen uskossa vai ei, eikä tämä ilmeisestikään ole sama asia kuin "kristillinen maailmankatsomus". Ruokanen jatkaa (sivulla 150):

Raamattu sanoo: Jumala on antanut meille iankaikkisen elämän ja tämä elämä on hänen Pojassaan. Jolla on Poika, sillä on elämä. Jolla ei Jumalan Poikaa ole, sillä ei ole elämää. (1 Joh 5:11-12.) Jos Kristus on sinussa, sinulla ei yksinkertaisesti voi olla vähempää kuin iankaikkinen elämä, koska Kristus itse juuri on tämä elämä. Toisaalta, jos Kristus on elämäsi ulkopuolella, sinulla ei voi olla iankaikkista elämää, olitpa kuinka moraalisesti korkeatasoinen, henkistynyt tai hurskas tahansa.

Kärjistäen voisi väittää, että maailmankatsomuksen "kristillisyyden" painottaminen, *jos* se tapahtuu hiukankin henkilökohtaisen Jumala-suhteen korostamisen kustannuksella, on silkkaa eksytystä. Voihan *jumalakuvastakin* tulla *epäjumala*, kuten Jorma Pihkala mainitsi.

Jätän tämän kohdan nyt avoimeksi. Voimme yhdessä miettiä, mikä on *elävän kristillisen uskon ja kristillisen maailmankatsomuksen suhde*. Niinikään on varmaan syytä keskustella yhdessä laajemmin, kuinka *tärkeitä* tai "mahtavia" kokonaisuuksia maailmankatsomukset oikeastaan ovat. Onko esimerkiksi *totuus* jotenkin niistä riippuvaa?

Mutta entäs kristillinen ja **tieteellinen** maailmankatsomus? Voiko tiedemies tai -nainen olla uskossa? Voiko uskova ajatella tieteellisesti? Ilmeisesti voi, tottakai! Mutta *miten* tuo kysymys *pitäisi* asettaa?

Ruokanen (1993, 17) toteaa yksiselitteisesti, että:

Tieteellisen maailmankuvan omaksunut voi samanaikaisesti uskoa Jumalaan. Kysymys Jumalasta ei ole ratkaistavissa tieteen menetelmien avulla. Jumala ei kuulu siihen luontoon, jota tiede tutkii. **Uskonto** koskettaa maailmankatsomuksen ei-tieteellistä osaa ja siksi se **ei edes teoriassa voi olla ristiriidassa tieteen kanssa**.

Niiniluodon (1984, 87-88) nojalla asia ei kuitenkaan ole likimainkaan noin selvä, kuten seuraavasta sitaattien joukosta lopulta käy ilmi:

Tieteellisen maailmankatsomuksen on oltava kaikilta osiltaan **tieteen ihanteita kunnioittava** siinä mielessä, että se on filosofisiltakin osiltaan avoin, kriittinen ja itseäänkorjaava. Tietoteoriaa ja/tai arvoteoriaa ei tule omaksua dogmaattisesti, vaan niille on annettava selkeä ja vakuuttava filosofinen perustelu.

Tieteellistä maailmankatsomusta luonnehtivan **tietoteoreettisen** näkemyksen mukaan **tieteellinen metodi** on paras ja luotettavin menetelmä maailmaa koskevan tiedon hankkimiseksi. Tieteellistä metodologiaa luonnehtii mm. julkisesti koeteltavissa

olevan aineiston kunnioittaminen, oletusten kriittinen arviointi, pitäytyminen luonnollisiin selityksiin yliluonnollisten sijasta, jne.

Tieteellisen maailmankatsomuksen läpikotainen epädogmaattisuus ja kriittisen metodin kunnioitus riittää erottamaan sen **uskonnollisista** maailmankatsomuksista, joihin liittyvissä tieto-opillisissa näkemyksissä tyypillisesti oletetaan, että yleinen ja erityinen "jumalallinen ilmoitus" voi toimia sekä uskonnollisen maailmankuvan että eettisen arvotiedon lähteenä. **Tieteellinen ja uskonnollinen maailmankatsomus ovat ainakin tietoteorian tasolla ristiriidassa keskenään**; uskonnollisissa katsomuksissa vedotaan tieteellisen menetelmän lisäksi tai asemesta tiedonhankinnan menetelmiin (ilmoitus, intuitio, "korkeampi tieto"), jotka eivät ole tieteellisiä.

Kuinka on mahdollista, että kaksi pätevää professoria näkee asian näin eri tavoin? Yksinkertaisin selitys lieene se, että Ruokanen ei lainkaan noteeraa maailmankatsomuksen **tietoteoreettista** puolta. Jos sellainen puoli on olemassa, sitä ei sovi noin vain unohtaa, eikä kysymystä uskon ja tieteen suhteesta voine pitää ratkaistuna. Niiniluodon (1984, 87) mukaan kehittynyttä maailmankatsomusta luonnehtii nimenomaan se, että siinä sen paremmin tietoteoria kuin arvoteoriakaan eivät ole vain "kätkeytyksiä mukana", vaan että "maailmankatsomuksen kaikki osat" on todellakin "eksplikoitu riittävän pitkälle".

AJANKOHTAISIA AATEVIRTAUKSIA

Vilkaistaan seuraavaksi joitakin **aatevirtauksia**, joiden voi olettaa vaikuttavan myös modernin suomalaisen ajatteluun.

Ruokasen (1993, 31) mukaan **humanismi** eri muunnoksineen ja kristinuskko ovat parin vuosituhannen ajan vaikuttaneet eniten länsimaiseen *ihmiskäsitykseen*. Keskenään kilpaillen, ristiriitaisesti ja joskus samansuuntaisesti, ne ovat muovanneet ja yhä muovaavat näkemystämme ihmisen olemuksesta ja mahdollisuuksista. Humanismin ja kristinuskon kilpailu jatkuu. Molempien haastajaksi on noussut yhä vahvistuva käytännöllinen materialismi, taloudellisen kasvun ideologia ja elintasokilpailu sekä näitä kritisoiva uusi ekologinen ajattelutapa.

Ihmiskäsitys ei ole yhtä kuin maailmankatsomus. Edellinen on jälkimmäisen *osa*. Voitanee kuitenkin lähteä liikkeelle ihmiskäsityksistä ja katsoa, millaisia aatevirtauksia alkaa nousta esille.

Vanhin länsimainen ihmiskäsitys on klassisen **humanismin** näkemys ihmisestä. Humanismin juuret ovat antiikin maailmassa, mutta sittemmin humanismi on saanut monenlaisia muotoja. Humanismin eri lajeja yhdistävät kuitenkin Ruokasen mukaan tietyt yhteiset käsitykset ihmisestä. Ensinnäkin, humanismissa *ihmiselle* annetaan *erityisasema* muihin luonnon olioihin verrattuna. Ihminen on luomakunnan aatelia, ihmisarvo on ylin normi, "*ihminen on kaiken mitta*", kuten sofisti Protagoras (n. 481-411 eKr.) kiteytti. Siksi ihmisen ajattelun, toimintojen ja valintojen kriteerinä on viime kädessä ihminen itse, ihmislajin etu ja menestys. (Ruokanen 1993, 27.)

Humanismin mukaan ihmisen suuruus on hänen *henkisissä* kyvyissään, erityisesti siinä, että hän voi *kasvattaa ja jalostaa itseään kohti yhä korkeampia päämääriä*. Ihminen on ennen muuta *kulttuuriolento*, jatkuvasti kulttuuria, tieteitä, taiteita, moraalia ja yhteiselämää jalostava ja niitä yhä korkeatasoisemmiksi kehittävä olento. Jokaisen ihmisyyksilön korkeana kutsumuksena on *itsensä toteuttaminen*, pyrkimys mahdollisimman suuressa määrin toteuttaa jokaisen omassa ihmisyydessä piilevät henkiset voimavarat. (Ruokanen 1993, 27-28.) Monet eetikot ovat selittäneet kreikkalaisen runoilijan *Pindaroksen* lauseen "Tule siksi mikä olet" (*genois hoios essi*) korkeimmaksi moraalinormiksi ja pitäneet sitä yleispätevänä (Harva 1967, 34).

Platon korostaa, että *ihmisen kutsumuksena* on pyrkiä osalliseksi korkean ihmisyyden ihanteesta; juuri tämä ihmisyyden korkein idea on samaa kuin jumaluus. Humanismissa ajatellaan, että *pahuus* ihmiselämässä on samaa kuin ihmisluonnon heikkous ja kehittymättömyys. Ihminen voi ratkaisevasti vähentää pahan määrää voittamalla heikkouksiaan ja vahvistamalla luontaisia hyviä taipumuksiaan

järjellisen elämänhallinnan ja hyveiden harjoittamisen avulla. Ihmisen todellista *vapautta* on se, että hän voi vapaana subjektina jatkuvasti toteuttaa omaa henkistä kasvupotentiaaliaan. (Ruokanen 1993, 28.)

Eksistentialismi, jota Sire käsittelee kirjassaan erikseen, on Ruokasen (1993, 28) mukaan yksi 1900-luvun muunnos humanismista. Samaan tapaan ajattelee Urpo Harva (1967) teoksensa "Hyvä ja paha" sivulla 63: "Nykyisin esiintyy sangen erilaisia humanismeja, kuten ateistista, tieteellistä ja eksistentialistista humanismia."

Teemamme kannalta erityisen tärkeää on tämä: **Modernin länsimaisen ihmiskäsityksen pohjana on** Ruokasen (1993, 28) mukaan **humanismi**; myös siinä esiintyy voimakas usko ihmisen mahdollisuuksiin vaikuttaa oman elämänsä laatuun. Samalla modernia länsimaista ihmiskäsitystä leimaa vahva usko tieteen ja tekniikan mahdollisuuksiin tuottaa ennennäkemätön taloudellinen kehitys ja elintason nousu.

Länsimainen ihmiskäsitys on Ruokasen (mts.) mukaan *sidottu taloudellisen kasvun ideologiaan*; tällöin se on joutunut ristiriitaan humanistisen lähtökohtansa kanssa: ihmisen mittapuuksi tulee se, miten hän kykenee olemaan hyödyllinen osa teknis-taloudellista kehitysprosessia ja miten hän toimii markkinatalouden tehokkaana kuluttajana. Hyvä ihminen on tehokas tuotannossa ja tehokas kulutuksessa. Tuottavuuden täytyy olla entistä huikeampi, jotta tehdyn työn tuloksia voitaisiin kuluttaa entistä kiihkeämmin ja tuhlailevammin. Tärkeintä länsimaiselle hyvinvoinnille on se, että kansantuote kasvaa. Jos kansantuottemme ei kasva eli vallitsee nollakasvu, puhutaan taloudellisesta kriisistä. Jos kasvu on prosentin tai parin luokkaa, vallitsee lama.

Länsimaisessa markkinataloudessa *ihmisen arvo* on sama kuin hänen käyttöarvonsa taloudellisen kasvun rattaistossa. Jos hän ei sopeudu osaansa, hänet siirretään yhteiskunnalliseen reservaattiin, työttömyyskortistoon, varhaiseläkkeelle, vankilaan tai mielisairaalaan. Ihmisarvoon olennaisesti kuuluva oikeus tehdä työtä otetaan häneltä pois. Paljon kehuttu *länsimainen yksilönvapaus* on vapautta sopeutua taloudellisen kasvun ideologiaan tai pudota yhteiskunnan reuna-alueelle. Vapaus ja tasa-arvo ovat pelkkiä teoreettisia käsitteitä ja poliittisia iskulauseita. (Ruokanen 1993, 29.)

Tässä selvästikin yritetään ravistella meitä irti eräänlaisesta *näköharhasta*. Länsimaista yhteiskuntaa pidetään eettisesti neutraalina ja moniarvoisena. Mutta tosiasiaassa yhteiskunnan tärkeimmät ratkaisut ja kehityslinjat perustuvat jo varsin yksioikoisesti *taloudellisen kasvun rautaiseen yksiarvoiseen etiikkaan*. Todellisen yhteiskunnallisen vallanpuutteen korvikkeeksi kansalaisille tarjoillaan hämäävällä tavalla vapaalta näyttävää *yksitysetiikkaa*. Yksilötasolla tavoiteltavana pidetään oman nautinnon maksimointia. Yksilön arvoja määrää hedonistinen, mielihyväkeskeinen etiikka, jossa jokainen saa vapaasti pyrkiä kaikkiin tavoin tyydyttämään himonsa ja halunsa. (Ruokanen 1993, 29.)

Länsimainen ihmiskäsitys, ja sen kautta maailmankatsomuskin, on Ruokasen (1993, 29-30) mielestä **käytännön materialismin** läpikulkema. *Yksilötasolla* tärkeintä on fyysinen hyvinvointi. Aikamme ihmisen korkein tavoite on olla nuorekas, terve, kaunis, muodikas ja varakas. *Yhteiskuntatasolla* hallitsee taloudellisen kasvun ideologia. Tavoiteltaessa nautinnon ja rikastumisen maksimointia pidetään yllä prosessia, jolla luontoa manipuloidaan yhä enemmän ihmisen lyhytnäköisiä tarpeita tyydyttävällä tavalla. Kaiken lisäksi materialistinen taloudellisen kasvun ideologia on yleismaailmalliseksi kehittynyt ilmiö. Itä-Eurooppa pyrkii omaksumaan sen länsimaista, kuten hyvin tiedämme. Kaukoidän maat ovat jo pitkään seuranneet lännen esimerkkiä. *Uusi maailmankulttuuri* lokeroi erilaiset uskonnolliset ja eettiset ihmiskäsitykset siten, etteivät ne pääse häiritsemään käytännön materialismia, kyltymättömän ahneuden uskontoa, sanoo Ruokanen.

Tässä kohdassa voitaisiin vilkaista erästä **arvojen** jaottelua. Erik Ahlman on esittänyt (1939) teoksessaan *Kulttuurin perustekijöitä* seuraavanlaisen luokittelun **arvojen tyypeille**:

hedonistiset arvot (onni, mielihyvä, ilo, nautinto, aistillisuus)

vitaaliset arvot (elämä, terveys, tahto, kuntoisuus)

esteettiset arvot (kauneus, ylevyys, suloisuus, taide)

tiedolliset arvot (totuus, tieto, oppi, koulutus, viisaus, tiede)

uskonnolliset arvot (usko, toivo, pyhyys, laupeus)

sosiaaliset arvot (altruismi, ystävyys, rakkaus, uskollisuus, vapaus, veljeys, kunnia, isänmaallisuus, turvallisuus)

mahtiarvot (voima, valta, sota, rikkaus, raha, voitto)

oikeusarvot (oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, tasa-arvo, laillisuus)

eettiset arvot (hyvyys, moraalinen oikeus).

Näihin voidaan Niiniluodon (1994, 188) mukaan vielä lisätä:

ekologiset arvot (luonnon kauneus ja terveys, eläinten oikeudet)

egologiset arvot (omanarvontunto, itsekkyyks, oma etu).

Länsimaisen ihmisen maailmankatsomusta ilmeisestikin tullaavat hallitsemaan etenkin **hedonistiset**, **egologiset** ja **mahtiarvot**, kun taas jotkut muut arvojen lajit näyttävät lähes tyystin unohtuneen.

Ilkka Niiniluoto luonnehtii samaisessa (1994) teoksessaan (s. 323-4) **modernin ihmisen syntyä ja kehitystä** seuraavasti:

Moderni ihminen, jonka juuret ovat antiikin Kreikassa ja renessanssin individualismissa, syntyi uuden ajan alussa. Heräävälle kapitalismin hengelle otollinen protestanttinen uskonpuhdistus sisälsi myös joitakin modernismin aineksia, mutta uuden ihmisen tärkeimmäksi puolustajaksi kohosi 1700-luvun **valistusajattelu** ja uskontokriittinen **rationaalinen humanismi**, jota 1800-luvulla jatkoi mm. Karl Marxin ihmis- ja yhteiskuntakäsitys. Kapitalismin kehitys ja teollisuusyhteiskunnan synty 1700-luvun lopulla ovat kuitenkin vähitellen johtaneet modernin ihmisen yhä ahtaampaan loukkuun. Vapaan yksityisyritteliäisyyden oikeuttamiseksi kehitettiin "suuri kertomus", jonka mukaan koko yhteisön kannalta hyödyllisin ja onnellisin lopputulos saavutetaan "näkymättömän käden" vaikutuksesta, jos jokainen yksilö ajaa mahdollisimman tehokkaasti omaa etuaan. Tämän mallin soveltaminen yksilöiden, yritysten ja kansallisvaltioiden välisissä suhteissa on johtanut *kovan ja häikäilemättömän kilpailun ja eriarvoisuuden maailmaan, jossa raha ja taloudellinen kasvu ovat muodostuneet itseisarvoiksi tavoitteiksi*. Tuloksena on ollut maapallon rikkaiden valtioiden varakkaan kansanosan elintason huima nousu, josta kulttuurin kehityskin on saanut oman osansa. Mutta hinta on ollut kova: luonnonvarojen riisto, ympäristön saastuminen, sodat, kehitysmaiden kurjistuminen, suurkaupunkien slummituminen, työttömyys ja työn mielekkyyden väheneminen, kulutushysteria, ihmisarvon ja demokratian kaventuminen.

Edes valistusajattelun parhaita perinteitä vaaliva **tiede** ei ole jäänyt syrjään tästä kehityksestä, taiteesta ja muusta sellaisesta puhumattakaan. Suomen "tiedepaaviksi" joskus haukuttu Niiniluoto jatkaa:

Nyt tiede, taide ja urheilu ovat joutuneet yhteiseen kriisiin, jonka lähteenä on kaupallisuus. Me elämme yhteiskunnassa, jossa **raha on muuttunut välineestä itseisarvoksi**: rahalla on arvoa, koska sillä voi hankkia lisää rahaa. Näin myös perinteelliset praksiksen muodot halutaan *alistaa rahan kiertokulun välineiksi*. Näin on käynyt jo kansainväliselle huippu-urheilulle ja suurelle osalle tieteellistä tutkimusta. (Niiniluoto 1994, 136.)

Niinpä ei olekaan ihme, että päätään nostavat **mitä merkillisimmät aatevirtaukset**, kaikenlaiset postmodernismit ja nihilismit, itämaisesta panteismista ja "uuden aikakauden" opeista puhumattakaan.

Uuden "**postmodernin**" **maailmankatsomusnihilismin** mukaan todellisuus, totuus, objektiivinen tieto, hyvyys, arvot ovat arkaaisia käsitteitä, joiden varaan rakennetut katsomusjärjestelmät on purettava. Maailmassa, jossa on vain "halun virtaa" organisoivia puheen tai "diskurssin" muotoja, ihmisten välisen vallankäytön välineitä, ei ole sijaa maailmankatsomuksille. (Niiniluoto 1994, 287.)

Samaan aikaan lisääntyy Niiniluodon mukaan *tietoteorian* puolella eräänlainen **herkkäuskoisuus** ja **uussubjektivismi**:

Tiedonhankinnassa voidaan erottaa kaksi vastakkaisiin suuntiin vetävää pyrkimystä, joita voi kutsua *kriittisyydeksi* ja *herkkäuskoisuudeksi*. Äärimuodossaan kumpikaan strategia ei toimi: edellinen vaatii niin kovia perusteluja, että tieto tulee käytännössä mahdottomaksi; jälkimmäinen hyppää kritiikittömästi johtopäätöksiin, jolloin tuloksena olevat uskomukset eivät ole tietoa. (Niiniluoto 1994, 99.)

Herkkäuskoinen ihminen omaksuu uskomuksia liian helposti, liian löyhillä perusteilla. Hän voi irrationaalisella tavalla luottaa omaan "vaistonsa", sisäisiin yllykkeisiinsä, toiveajatteluun, "mutu-tietoon", subjektiivisiin elämyksiin - haluamatta asettaa niitä testiin ulkomaailman kanssa tai aitoon julkiseen väittelyyn toisten ihmisten kanssa. Tämä "**uussubjektivistinen**" ajatustapa on leimallinen tiedettä ja organisoitunutta länsimaista kirkkoa arvostelevalle New Age -uskonnoille, joiden inspiraation lähteenä on usein itämainen mystiikka. (Niiniluoto 1994, 100.)

En ryhdy tässä esityksessä käsittelemään itämaista mystiikkaa ja "uuden aikakauden" oppeja. Olen niille allerginen. Ennen uskoontuloani kahlasin kymmenen vuotta radsha-joogan ja teosofian syövereissä.

Suosittelen tässä kohdassa James W. Siren (1991) kirjaa "Missä maailmassa?", erityisesti sen lukuja 7 ja 8, sekä **Leena Huiman** mainiota (1989) kirjaa "Jumala peilissä; uuden ajan ihminen etsii jumaluutta". Viittaan myös eilisiltaiseen luentoon uususkonnollisuudesta.

Teema on kyllä tärkeä ja ajankohtainen. *New Age* liittoutuu helposti niin humanismin kuin rahankin kanssa ja tällainen aatteiden sekoitus valtaa nopeasti alaa mm. yliopistoissa ja koulumaailmassa. Käsitelin teemaa tässä samassa paikassa viime syyskuussa pidetyssä "Koulun ja kasvatuksen arvot" -seminaarissa. Esitelmäni otsikko oli "**Minne matka? Kommentteja uusista tieto-, todellisuus- ja ihmiskäsityksistä opetus suunnitelma- ja arvokeskustelun filosofisina taustoina**".

Kertaan tässä vain erään tausta-ajatukseni, joka liittyy suoraan länsimaisen maailmankatsomuksen **muuttumiseen**. Ensinnäkin: Kristinuskon ja tiukka länsimainen tiede ovat molemmat vastustaneet maailmankatsomuksemme "itämaistumista". Toiseksi: Nyt nämä molemmat jarruttavat tekijät ovat merkittävästi löystyneet. Länsimaista *ajatteluahan* on yleisesti pidetty sangen realistisena, järkevänä ja selkeänä. Professori **Heikki Kirkinen** (1987, 98-9) luonnehtii Karl Jaspersin nojalla:

Länsimainen ihminen tiedostaa voimakkaasti "maailman realiteetin väistämättömyyden": ulkomaailma on todellisuutta, jota ei voi paeta pelkästään ideain maailmaan. Siinä **länsimainen ihminen on realisti eikä mystikko**... Länsimaiselle ihmiselle tunnusomaista on henkinen lujuus, päättäväisyys, jolla hän pyrkii uusiin ratkaisuihin. Hän **kärjittää ristiriidat huippuunsa, saattaa ne mitä kirkkaimpaan tietoisuuden valaistukseen, joko-tai-ratkaisun eteen**, ja siihen hän rohkenee viedä perusperiaatteekin.

Tällainen "länsimaisuus" on epäilemättä **häviämässä**, mikä ainakin "uuden aikakauden" ihmisten kannalta onkin mitä toivottavinta. Pois siis mustavalkoisuus ja lapsellinen joko-tai -ajattelu! Kaikki on aina **sekä-että**, kuten tutussa *jin* ja *jang* -kuviossa, jossa ne sammakonpoikaset niin iloisesti jahtaavat loputtomasti toisiaan!

ERÄITÄ YLEISIÄ SEKAANNUKSIA

Tämänpäiväisen esitykseni lopuksi ajattelin tarkastella joitakin yleisiä **sekaannuksia** maailmankatsomuksellissa kysymyksissä, jotka helposti johtavat tarpeettomiin tai virheellisiin rajauksiin ja kytkentöihin.

Ei pidä sekoittaa **tiedettä** ja sensaatio-, tarkoitus- tai rahahakuisen popularisoinnin ja tiedottamisen tuloksena syntyviä **karikatyyreja tieteestä** toisiinsa. Tuntemme tiedettä usein vain jälkimmäisten kautta. Todellinen tiede on usein hämmästyttävän nöyrää tiedonetsintää, josta puuttuvat kaikki "maailman valloittamisen" elheet. Toisaalta *voi* olla, että tällaisen tieteen osuus kaiken aikaa pienenee.

Eräs sekaannuksen mahdollisuus liittyy **maallistumiseen**. Huomasimme edellä, että esimerkiksi Ruokasen mukaan juuri maallistuminen on vääristänyt länsimaisen humanisminkin ihmiselle vihamieliseksi. Ja usein

kuulee kirkonmiesten syyttelevän maallistumista, *sekularisaatiota*, kirkkojen tyhjyydestä sunnuntaiaamuisin. Olisiko siis "**hengellistyminen**" tai kenties "*uskonnollistuminen*", kuten Heikki Tikkala sanoi Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisussa C 39 vuonna 1991, hyvä vastapaino? Sitäkö me suomalaisetkin tarvitsisimme? Eivätkö hengellistyminen ja **kristillistyminen** ole joka tapauksessa *lähellä* toisiaan?

Nähdäkseni on **vaarallinen virhe** rinnastaa hengellistyminen ja kristillistyminen. *Maallistuminen* ja *hengellistyminen* ovat vastakohtia, mutta vain osa hengellisyydestä on *kristillisyyttä*. Suuressa osassa hengellisyydestä on vaikea tehdä eroa sielullisuuteen, vaikka toisaalta kaikkea ei-kristillistä tai epäkristillistä hengellisyyttä tuskin voikaan noin vain leimata sielullisuudeksi. Esimerkiksi *New Age* -liike on selvä hengellistymisen, ja voitaneek siekailematta sanoa myös uskonnollistumisen, merkki. Sitä vastaan voidaan taistella paitsi kristillisin, myös maallisin, esimerkiksi naturalistisen tieteen menetelmin ja perustein. Ja kuten järkevää rahankäyttöä ei aina opita vähittäisen kehityksen ja hiomisen kautta, vaan tarvitaan vararikko, niin vastaavalla tavalla tie kristillisyyteen *saattaa* joillakin kulkea *maallistumisen kautta*. Onhan maallistunut ihminen melko immuuni esim. pakanalliselle hengellisyydelle. Hengellisyys saattaa myös estää ihmistä näkemästä lähimmäisen konkreettista hätää ja toimimasta konkreettisesti sen lievittämiseksi.

Siteeraan tässä kohdassa professori Tuomo Mannermaata, joka (1983) teoksessaan "**Kaksi rakkautta**" kirjoittaa seuraavasti:

... kukaan teologi ennen **Lutheria** ei ole liittänyt **Jumalaa ja aineellista maailmaa, Jumalaa ja materiaa** niin läheisesti yhteen kuin Luther. Tässä kohden näkyy jälleen Lutherin ristin teologia ja siihen liittyvä päinvastaisuuden ajatus. **Ihmisen rakkaus henkistää Jumalan** ja sijoittaa hänet aineellisen maailman tuolle puolen taivaaseen. Tosiasiassa Jumala on läsnä kuitenkin nimenomaan siellä, mikä ihmisestä näyttää vähiten Jumalalta, nimittäin materiassa ja aineellisessa todellisuudessa. Jumalan luomissana aikaansai aineellisen maailman, ja kaikki Jumalan toiminta on edelleenkin materiaan sidottua. Kaitselmus, Jumalan lihaksitulo, kirjoitettu ja elävänä äänenä kaikuva sana, sakramentit ja kirkko toisiaan kantavien ihmisten yhteisönä ovat kaikki konkreettisia, aineellisia suureita, joihin Jumala on kätkeyty. Myös kristityn rakkaus suuntautuu toiseen ihmiseen ja hänen sielunsa ja ruumiinsa tarpeisiin - eikä ylös henkiseen Jumalaan. (Mannermaa 1983, 66.)

Ristin teologiaan sitoutumaton hengellisyys johtaa *parhaassa* tapauksessa Lutherin kritisoimaan "kunnian teologiaan" ja *pahimmassa* tapauksessa suoraan antikristuksen uskonnon syövereihin.

Perinteinen teologia tuntuu joskus tässä kohdin merkillisen *erottelukyvottomältä*. Ammattiteologien viehtymystä *gnostilaisuuteen* saatetaan pitää harmittomana. Eikö tosiaankaan muisteta, että gnostilaisuus on 2. vuosisadalta lähtien aina pyrkinyt turmelemaan kristinuskon? Toisaalta ei kyetä erottamaan esimerkiksi *menestysteologiaa* ja raitista *karismaattista* kristillisyyttä toisistaan. Vallan hämmästelä!

Kolmas sekaannuksille altis alue liittyy kristinuskon ja **humanismin** suhteeseen, johon edellä jo viitattiin. Urpo Harva väittää (1978) teoksensa "**Hyvä ja paha**" sivuilla 87-8 seuraavaa:

"Kristilliseltä kannalta katsottuna ristiriitaa ei voi olla olemassa. Khalkedonin kirkolliskokouksessa hyväksyttiin oppi, jonka mukaan Jeesus on "tosi ihminen ja tosi Jumala" (*vere homo et vere Deus*). Kaikki mitä Jeesus teki ja opetti tekemään, on sopusoinnussa inhimillisyyden kanssa. Hänen seuraamisensa ei voi johtaa käyttäytymiseen, joka loukkaa inhimillisyyttä. Samaa tulokseen päädytään *luomisajatuksesta*. Koska Jumala on luonut ihmisen omaksi kuvakseen, hän ei vaadi tältä mitään sellaista, mikä on ristiriidassa ihmisen olemuksen kanssa. Kun ihminen käyttäytyy olemuksensa mukaisesti, eli todellistaa itseään, hän noudattaa samalla Jumalan tahtoa. Hans *Küng* sanoo: "Jumala ei tahdo mitään muuta kuin ihmisen etua, hänen todellista suuruuttaan, hänen perimmäistä arvokkuttaan."

Minulle tästä tulee mieleen lähinnä *pelagiolaisuus*. Pelagiushan opetti 400-luvun tienoilla, että Jumala ei mitenkään voi vaatia ihmiseltä sellaista, jota tämä ei kykene täyttämään, ja että ihmisellä on kuin onkin vapaa tahto. Pelagiolaisuus kieltää tahdon suuntautumisen pahaan eli *perisynnin* ja samalla myös kaiken ulkopuolisen vaikutuksen tahtoon eli itse asiassa *armon*, kuten Mannermaa sanoo (1975) dogmihistorian kirjassaan "**Kristillisen opin vaiheet**". Siksi kirkkoisä *Augustinus* kieltää pelagiolaisuuden hirveänä armo-opillisena heresia.

Ruokanen löytää humanismin ja kristinuskon **keskeisen eron** juuri kysymyksessä hyvästä ja pahasta ja ihmisen vapaudesta.

Suurin eroavuus kristillisen ja muiden ihmiskäsitysten - kuten humanismin - välillä koskee kysymystä hyvästä ja pahasta: Missä määrin ihminen on vapaa toteuttamaan kaipaamaansa hyvää ja missä määrin hän on sidoksissa irrationaaliseen pahaan, josta ei ole ulospääsyä ihmisen omin avuin? Humanismi käsittää ihmisen täysin vapaaksi subjektiksi, joka voi toteuttaa ja jalostaa hyveitään. Pahuus on pelkästään kehittymättömyyttä hyveiden harjoituksessa. Kristinuskossa ihminen ymmärretään olennoksi, joka on vapaa suhteessa olioihin ja asioihin, jotka ovat hänen hallittavissaan, hänen alapuolellaan. Siten ihminen voi vapaasti esim. tutkia ja käyttää luontoa, harjoittaa elinkeinoja, kehittää kulttuuria, rakentaa yhteiskuntaa jne. Mutta suhteessa siihen, mikä on hänen yläpuolellaan, ihminen ei kristinuskon mukaan ole vapaa. Hän ei voi vapaasti uskoa Jumalaan tai rakastaa häntä. Luomisen jälkeen ihminen eli kiinteässä rakkauden yhteydessä Jumalaan. Ihminen harjoitti spontaania rakkautta Luojaansa ja lähimmäistään kohtaan. Ihminen rikkoi rakkauden yhteyden Jumalaan luullessaan voivansa tulla Jumalasta riippumattomaksi, itse "Jumalan kaltaiseksi" (1 Moos 3:5). Mutta hän joutui toisen itseään suuremman voiman, Saatanan vaikutuksen piiriin. Lankeemuksensa jälkeen ihminen elää pysyvästi kahden voiman, Jumalan luoman hyvän ja demonisen pahan välisessä ristiriidassa. Hän on nyt erossa Luojustaan ja itseään suuremman pahan mahdin vankina. Itse kuolemaan tuomittuna hän tuhoaa itseään, toisia ihmisiä ja luontoa. Ihmistä ei voi vapauttaa demonisesta vankeudesta muu kuin toinen ihmistä suurempi voima: Jumalan armo. (Ruokanen 1993, 33-34.)

Ja jotta asia tulisi aivan selväksi, Ruokanen siteeraa tunnetuinta filosofiamme Georg Henrik von Wrightia, joka vastaa kysymykseen, voiko ihminen olla samanaikaisesti humanisti ja kristitty:

Kristilliseltä kannalta Platonin ihmiskuvan täytyy olla tavatonta itsensä korottamista. Ajatushan on, että ihminen itse, ilman toisen apua, itseään toteuttamalla voi saavuttaa jumaluuden tason, voisi myös sanoa: tulla Jumalaksi. Platonin uskonto on ihmisen jumalointia. Tullakseen kristityksi täytyy olla särjetty ihminen. Täytyy ensin nähdä ihmisen pienuus koko sen laajuudessa - voidakseen sitten ehkä myös käsittää hänen suuruutensa. Mutta ihmisen suuruus Jumalan armosta on toista kuin hänen suuruutensa oman luontonsa perusteella. (Ruokanen 1993, 34.)

Kristitty *voi* huoletta kannattaa monia perinteisiä humanistisia arvoja, mutta sitoutuminen humanismiin saattaa tosiaankin osoittautua *vaihtoehdoksi* kristillisyydelle, kuten syyskuun esitelmässäni arvelin.

Kristitty ei milloinkaan muutu olemukseltaan paremmaksi, vaan on aina "samanaikaisesti syntinen ja vanhurskas", kuten Luther sanoo, ja tällaisena hän pysyy koko elämänsä ajan. Hän on täydellisesti vanhurskas ja pyhä, koska hänessä asuva Kristus on tämä täydellisyys. Mutta samanaikaisesti hän on täysin radikaalisti syntinen, jonka elämää leimaavat itsekkyyys, ylpeys ja ahneus ja vaivaavat samat ahdistukset, kiusaukset ja masennukset kuin ketä tahansa. Ja Ruokanen (1993, 146-7) jatkaa: "Joskus tuntuu, että juuri uskovat ovat kaikkein ahneimpia, itserakkaimpia, omahyväisimpiä ja riitaisimpia ihmisiä maan päällä. Ehkäpä Jumalan käsittämättömään armoon kuuluu pelastaa juuri ne, jotka ovat kaikkein kelvottomimpia ihmisiä. Suhteessa evankeliumiin kristittyjen elämällä on negatiivinen mainosarvo: jos Kristukseen pitäisi uskoa sen nojalla, millaisia uskovat ovat, tulisi minusta ainakin hetimitä aikaa ateisti", tunnustaa Ruokanen.

Humanistisessa *ihmisen korottamisessa* on sen sijaan helppo nähdä hyvinkin ikäviä sävyjä. Esimerkiksi **ylpeys** voi siinä kukkia vapaasti. C.S. Lewis kirjoittaa teoksessaan "Tätä on kristinusko":

On yksi pahe, josta ainutkaan ihminen maailmassa ei ole vapaa, jota jokainen ihminen maailmassa inhoaa nähdessään sen toisissa ja johon tuskin kukaan paitsi kristityt kuvitteleeakaan itse syyllistyvänsä. Pahe, josta puhun, on **ylpeys** tai **omahyväisyys**, ja sen vastakohta kristillisessä moraalissa on nöyryys. Kristillisen kirkon opettajien mukaan paheista ensimmäinen ja kaiken pahan alku on ylpeys. Siveettömyys, kiukku, ahneus, juoppous ja muu sellainen ovat ylpeyden rinnalla pelkkiä hyttysenpistoja. **Ylpeys teki paholaisesta paholaisen**. Ylpeys johtaa muihin paheisiin. Se on täysin jumalanvastainen mielentila. (Lewis 1962/85, 119-20.)

Ja Lewis jatkaa kirjansa sivulla 123:

Muut, vähemmän pahat paheet johtuvat siitä, että sielunvihollinen tekee meissä työtään eläimellisen luontomme välityksellä. Mutta **ylpeys** ei tule meihin eläimellisen luontomme välityksellä. Se **tulee suoraan helvetistä**. Se on puhtaasti henkistä laatua, ja siksi se onkin paljon salakavalampaa ja kohtalokkaampaa kuin muut paheet. Samasta syystä **ylpeyden avulla voi usein voittaa pienemmät paheet**. Opettajat vetoavatkin usein pojan ylpeyteen - tai omanarvontuntoon, niin kuin he sitä nimittävät - saadaakseen tämän käyttäytymään kunnolla, ja moni mies on voittanut pelkuruutensa, seksuaaliset kiusauksensa tai pahan

sisunsa opettelemalla ajattelemaan, että ne eivät sovi hänen arvolleen - toisin sanoen ylpeyden avulla. **Paholainen nauraa.** Hänellä ei ole mitään sitä vastaan, että sinusta tulee siveellisesti moitteeton ja rohkea ja tunteensa hallitseva ihminen, kunhan hän vain saa koko ajan rakentaa sinuun ylpeyden diktatuuria. Eihän hänellä olisi mitään sitäkään vastaan, että ihottumasi paranisi, jos hän saisi istuttaa sen tilalle syövän. Ylpeys on nimittäin **hengellinen syöpä**. Se syö kaikki mahdollisuutemme rakkauteen ja tyytyväisyyteen ja syö terveen talonpoikaisjärkemme.

Ruokanen kiteyttää osuvasti, miten erilainen on pelastava Jumala:

Saatanallinen alkusynti on ylpeyttä; jumalallinen pelastus merkitsee ylpeyden negatiota. Jumalan Pojan nöyrytyminen pirullisten ihmisolentojen häväistäväksi on **äärimmäisen antisaaatanallinen teko**. Jeesuksen nöyrytyminen kumoaa alkusynnin perustuksen rauettamalla tyhjiin saatanallisen ylpeyden. (Ruokanen 1993, 66.)

Toivon sydämeistäni, ettei nykyisistä puheista yksilön *itsetunnon* ja *minän* vahvuuden keskeisyydestä tarvitsisi vetää linjaa noihin ajatuksiin ylpeydestä. Mutta pelkään kuitenkin, että sellainen linja on jo olemassa kokonaan riippumatta meidän vetelemisistämme:

Heti kun olennolla on oma **minä**, se voi korottaa itsensä muiden yläpuolelle. Se voi tahtoa olla kaiken keskipiste - olla Jumala. Tämä oli saatanan synty, ja tämän synnin hän opetti ihmisillekin. Saatana pani kantavanhempiemme mieleen ajatuksen, että hekin voisivat olla "niin kuin Jumala" - ottaa elämänsä omiin käsiinsä aivan kuin olisivat itse luoneet itsensä - olla itse oma käskijänsä - löytää onnensa omin päin Jumalan ulkopuolelta, ilman Jumalaa.

sanoo C.S. Lewis mainitun kirjansa sivulla 54.

Tähän yhteyteen voisi kytkeä monenlaisia ajan ilmiöitä, jotka merkillisellä tavalla näyttävät saavan perusteita jonkinlaisesta humanismista, kenties eksistentiaalisista, mutta jotka kristillisesti ajatellen osoittautuvat pikemminkin Saatanan aikaansaannoksiksi.

Yhteisenä nimittäjänä näissä ajan ilmiöissä on **itsekkyyys**. Sen vaalimiseksi ja oikeuttamiseksi kehitellään mitä merkillisimpiä valheita. Väitetään esimerkiksi, että pohjoismaainen *hyvinvointivaltio*, jota nyt ollaan yksipuolisen taloudellisin perustein purkamassa, olisikin muka "holhoavaa pakkovaltaa", joka sosialismin tavoin passivoi ihmiset. Tai pidetään luonnollisena ihmisten jakautumista *pärjääjiin* ja "Länsiväylän vauhdista" putoaviin *B-kansalaisiin*. Valtioiden tasolla kiihdytetään taloudellista kasvua *eli* kehitysmaiden riistoa. Tai korostetaan positiivista ajattelua, myönteisyyttä ja rakentavuutta silkkään sokeuteen asti. Ei saa huomata epäkohtia, pitää aina kannustaa, kritisoida saa, "mutta rakentavasti"³, jne. Ja kaikki vain siksi, että ihmiset olisivat **onnellisia** ja jokin *minuudeksi* kutsuttu kummajainen oikein kukoistaisi. Tuntuu tosiaankin siltä, että suuri osa kulttuurista, joukkotiedotuksesta ja koulutuksesta on jo valjastettu **pönkittämään kääntymisen esteitä!**

Vaikka mitäpä ihmettelemistä tässä on?

Raamattu esittää ihmisen sellaiseksi, joka ei ainoastaan ole **sidottu, kurja, vanki, sairas ja kuollut**, vaan joka Saatanan, herransa, vaikutuksesta tähän kurjuuteensa vielä lisää sellaisen **kurjan sokeuden**, että uskoo olevansa vapaa, onnellinen, itsenäinen, voimakas, terve ja elävä. **Saatana näet tietää, että jos ihminen tunsisi kurjuutensa, hän ei voisi pidättää valtakunnassaan ainoatakaan.** (Ruokanen 1993, 158.)

Ja mitä **onnellisuuteen** tulee, Ruokanen toteaa osuvasti:

Elämä Kristuksen omana ei ole mielekästä siksi, että se olisi ihanaa ja onnellista. **Onnellisuus on amerikkalainen keksintö, eikä sillä ole mitään tekemistä kristinuskon kanssa.** (Ruokanen 1993, 169.)

Kristitylle elämä on Kristus ja kuolema on voitto, vai kuinka?

³ Tämä tuntuu suunnilleen samalta kuin sanottaisiin *nyrkkeilijälle*, että "saat otella, mutta kädet selän takana".

Yksi ajankohtainen maailmankatsomuksellinen kysymys, johon kristittykin joutuu ottamaan kantaa, on seuraava: **Astua vaiko asettua tietoyhteiskunnan tielle?** Suomen tietoyhteiskunnallistuminen on nyt virallisesti siunattu, joten kauhean paljon ei lainkuuliainen kristitty voi pyristellä vastaan. Mutta muistettakoon kuitenkin pari asiaa.

Ensinnäkään ei ole selvää, onko kyse todellakin *tietoyhteiskunnasta* vaiko vain informaatioyhteiskunnasta tai tietotekniikkayhteiskunnasta, jossa todellisen *tiedon* rooli saattaa olla aikaisempaakin vähäisempi.

Toiseksi "Informaatioyhteiskuntaa koskevat teesit ovat olleet varsin erikoinen sekoitus tosiasioita, poliittisia ideologioita ja utopioita. Niihin liittyy toivottoman sotkuisia ja propagandistisia tapoja käyttää avaintermejä "informaatio" ja "tieto", kuten Ilkka Niiniluoto sanoo (1989) teoksessaan "Informaatio, tieto ja yhteiskunta".

Kolmanneksi kannattaa siteerata malliksi tokiolaista professoria **Yoneji Masudaa**, jonka kirjoituksista koko informaatioyhteiskuntabuumi oikeastaan aikanaan käynnistyi. Masuda pitää informaatioyhteiskuntaa hyvinvointivaltion huipentumana, jossa "intellektuaaliset teknologiat" antavat mahdollisuudet monikeskeiselle ja autonomiselle, osallistuvaa demokratiaa ja yhteistaloutta toteuttavalle verkostoyhteisölle. Erityisesti "Informaatioyhteiskunta antaa jokaiselle vapauden asettaa yksilölliset tavoitteet oman itsensä toteuttamisessa, ja näin syntyy ehkä **maailmanlaajuinen uskonnollinen herätys**, joka ei perustu uskoon yliluonnollisesta jumalasta, vaan kunnioitukseen ja nöyryyteen ihmisen henkisyiden ja ihmiskunnan kootun viisauden edessä."

Että sen laatuista uskontoa...

SUHTAUTUMINEN USKONNOLLISIIN KYSYMYKSIIN

Ehtimättä paneutua kunnolla viimeiseen esittelytekstin teemaan, tekisi mieli ounastella, että uskonnollisia kysymyksiä **suvaitaan** niin kauan kuin ne voidaan valjastaa palvelemaan tai eivät ainakaan häiritse "käytännön materialismia, kyltymättömän ahneuden uskontoa", kuten Ruokanen (1993, 30) ilmaisee. Tämähän on se sama asia, josta *Hannu Taanila* käyttää perinteikkään kalskahtavaa ja selkeää nimikettä "**kapitalismi**". Vastaavasti uususkonnollisuus kukoistaa meillä Suomessakin ainakin osittain siitä yksinkertaisesta syystä, että **se myy!**